

K. Jezovitovs

Par baltkrieviem un lielkrieviem Latvijā

RĪGĀ :: 1923.

„Izglītības Ministrijas Mēnešraksts“,
Nr. 1, separātnovilkums

K. Jezovitovs

Par baltkrieviem un lielkrieviem Latvijā

RĪGĀ :: 1923.

„Izglītības Ministrijas Mēnešraksts“,
Nr. 1, separatnovilkums

J. Pēterona drukātava, Rīgā, Suvorova ielā 20/22.

Pēdējā laikā lielkrievu un latviešu avižu slejās bieži sastopam Latgales lielkrievu sūdzības, ka baltkrievi iejaucoties lielkrievu un poļu skolu dzīvē un bez kādām tiesībām grib panākt baltkrievu skolu atvēršanu Ludzas, Rēzeknes, Daugavpils un Ilukstes apriņķos. Pie tam ļoti bieži tiek aizrādīts un apgalvots, ka nekādu baltkrievu Latvijā nav, vispāri nekādas starpības starp baltkrieviem un lielkrieviem nav, un tādēļ baltkrievu pārvaldes un baltkrievu skolu pastāvēšana ir pilnīgi lieka.

Pirms kavējamies pie nepatiesu ziņu izcelšanās iemesliem un viņu izplatīšanas nolūkiem, aplūkosim, ko saka attiecībā uz šo jautājumu Krievijas atzītas zinātnes autoritātes, kuŗas nevaram turēt par ieinteresētām Latgales lietās, kā arī uzklausīsim poļu zinātniekus-etnologus.

Latvijas sabiedrībai vajaga tuvāki iepazīties ar savām mazākuma tautībām.

Avoti baltkrievu izpētīšanai

Daudz rakstīts par baltkrievu vēsturi un viņu valodu un materialu savākts daudz vairāk, kā tai pašā priekšmetā par lielkrieviem un ukraiņiem.

Sākot ar IX. gadu simteni līdz pašam pēdējam laikam iespiesti šādi izcilus stāvoši darbi kā:

- 1) „Белорусские песни“. Я. Гачота. 1844 г.
- 2) „Описание замечательнейших мест Белоруссии“. Ген. Без-Карниловича. 1852 г.

- 3) „Обозрение истории Белоруссии с древнейших времен“. Турчановина. 1857 г.
- 4) „Словарь Белорусскаго наречия.“ И. Носовича 1870 г.
- 5) „Материалы для географии и статистики России“, собранные офицерами Генерального Штаба. 1861 г.
- 6) „Сборник памятников народного творчества въ Северо-Западном крае.“ П. Гильтебрандт. 1866 г.
- 7) „Белорусские песни, с подробными объяснениями их творчества и языка, с очерками народного обряда, обычая и всего быта.“ П. Бзсонова. 1871 г.
- 8) „Быт Западно-русского селянина.“ Ю. Крачковского. 1874 г.
- 9) „Сборник белорусских пословиц.“ Ив. Носовича. 1874 г.
- 10) „Белорусские песни.“ Ив. Носовича. 1873 г.
- 11) „Этнографический обзор Витебской губернии.“ П. Сементковский. 1872 г.
- 12) „Пословицы белорусские из Новогрудского уезда.“ Др-а Дыбовского. 1881 г. (poļu valodā).
- 13) „Загадки белорусские.“ Тā раša 1886 г.
- 14) „Опыт описания Могилевской губернии.“ А. С. Дембовецкого. 1882 г.
- 15) „Из научной поездки в Белоруссию.“ Н. Янчук. 1886 г.
- 16) „Гомельские народные песни.“ З. Радченко. 1888 г.
- 17) „История Литовско-белорусского великого княжества.“ Проф. Довнар-Запольский.
- 18) „Календарь Северо-западного края.“ тā раša. 1889, 1890 г.

- 19) „Материалы для изучения творчества и быта Белоруссии.“
Е. А. Ляцкий 1898 г.
- 20) „Этнографический сборник.“ В. Н. Добровольского. I. daļa
1891. g., II. d. — 1894. g., III. d. — 1894. g., IV. d. — 1903. g.
- 21) „Белорусские песни.“ Н. В. Шейна. 1874 г.
- 22) „Материалы для изучения быта и языка белоруссов.“ tā paša.
I. sējums I. daļa — 1887. g., I. s. II. d. — 1890. g., II. s. —
1893. g., III. s. 1902. g.
- 23) „Очерки простонародного житья-бытья белорусовъ в Ви-
тебской губернии. Н. Я. Никифоровского 1895 г.
- 24) „Простонародные приметы и поверья в Витебской губер-
нии.“ 1897 г.
- 25) „Очерки Витебской Белоруссии.“ tā paša. 1892 г.
- 26) „Белоруссия и Литва.“ Батюшкова. 1884 г.
- 27) „Белорусский сборник.“ Е. Р. Романова. I. sējums I. izl. un
II. — 1886. g., III. izl. — 1887. g., IV. — 1891. g., V. —
1891. g., VI. — 1901. g.
- 28) „Верхнее Поднепровье и Белоруссия.“ IX. sējums Krievijā
Semenova 1880. g.
- 29) „Lud Białoruski“ M. Fedorowska, poļu valodā, ievērojams darbs,
vēl nepabeigts, bet izlaists 4 ievērojamos sējumos 1897.—1903. g.
- 30) „Белорусцы“ akademiķa Karska ievērojami sējumi: I., II., II.,
katrs sējums vairākos izlaidumos no 1904. līdz 1922. g.
(atrodas vēl darbā).
- 31) Geografiezn-Styatzny Atlas Połski Prof. E. Romera 1916. g.

Bez minētiem ievērojamiem darbiem par baltkrievu vēsturi un etnografiju ir vēl vesela rinda mazāk ievērojamu darbu, bet ne mazāk vērtīgu rakstu, stāstu, monografiju, kuŗi ievietoti dažādos vispārējos darbos un specialos žurnalos un almanachos. Diezgan ievērojams daudzums iespēšanai pilnīgi sagatavotu darbu atrodas manuskriptu veidā Krievijas Zinību akadēmijā, kur viņi ir pazīstami zem vispārējā nosaukuma: „Baltkrievu materiāli“.

Sikāki kavēties pie katra no aprādītiem darbiem nav iespējams vietas trūkuma dēļ, kādēļ mēs izmeklēsim tādus autorus, kuŗi iztirza baltkrievu valodu vispārīgi un it īpaši viņas izplatīšanās robežas.

Vai baltkrievi vispārīgi ir un vai ir īpaša baltkrievu valoda?

Kā krievu, tā arī poļu rakstnieki uz šo jautājumu atbild piekrietoši.

Tā gandrīz priekš simts gadiem Michails Maksimovičs dažādos savos darbos vairākas reizes kavējās pie baltkrievu valodas un viņas stāvokļa slavu valodu starpā. Savā grāmatā „Откуда идет Русская земля“ pēc Nestora stāsta un citiem veciem krievu rakstiem, Kijevā 1837., g. viņš noteikti saka: „Starp austrumu slaviem es izšķīru: ziemeļu rusus, pie kuŗiem pieder arī lielkrievi (jeb, patiesi sakot, tagad tā sauktie krievi), baltkrievus un dienvidus jeb Ukraines-Galicijas rusus.

„История древне-российской словесности“ I. grāmata, Kijevā 1839. g. 97. un 106. lpp., Maksimovičs redz baltkrievu izloksnē pilnīgi patstāvīgu valodu, kuŗa ieņem vidusstāvokli starp lielkrievu un mazkrievu. Turpat (lpp. 126—128) tiek aprādītas baltkrievu valodas īpatnības.

Apmēram tai pašā laikā tika izdots apcerējums par krievu valodu, uzrakstīts vācu valodā no pazīstamā M. Nadežina: „Mundarten der russischen Sprache (Jahrbücher der Literatur, Wien 1841, XCV. sējums, 181—240), kuŗš izsacīja domas, ka vispirms austrumu slaviem ir bijušas divas izloksnes: „Pontijas — mazkrieviskā un Baltijas baltkrieviskā, kuŗām par robežu bija Pripetas un Sožas upes. Vispirms minētās ciltis kaŗoja savā starpā, bet vēlāk sāka izsūtīt uz austrumiem savus kolonistus, no kuŗu savstarpējās, kā arī sakuŗšanas ar vietējām romieŗu-tataru ciltīm izcēlās lielkrievu tauta. (lpp. 222—226). Minētā apcerējumā aizrādīts uz baltkrievu valodas un tautas lielo vecumu, kā arī uz viņu pētīšanas lielo nozīmi.

Minētā apcerējuma dēļ M. Nadežinam uzbruka daŗi Maskavas patrioti-profesori, bet arī viņi, celdami iebildumus pret M. Nadežina uzmesto ainu attiecībā uz lielkrievu cilts izcelŗanos, bija spiesti atzīt baltkrievu valodas un tautas pilnīgo patstāvību, lai gan tai pašā laikā, atzīdami baltkrievu patstāvību, viņi no jauna uzsāka cīņu pret baltkrievu valodas ievēŗanu literatūrā un skolā.

Tādēļ arī nav jābrīnās, ja sastopam N. Greŗa „Опыт краткой истории русской словесности“ 1882 un „Русская грамматика“ Pēterpilī 1826. un Pēterpilī 1830. g., no vienas puses atzīŗanu, kā: „uz rietumiem no Maskavas gub. Smoļenskas gub. iesākas baltkrievu izloksne, kuŗa velkas pār visu Baltkrieviju un Lietuvu līdz Ņemanas upei, bet no otras puses — uzbrukums.“ Smaga nepareīza nekrievu izruna diezgan ievēŗojamā mēŗā ir sākusi novest no ceļā jaunos un pat ne visai jaunos rakstniekus, kuŗi, neredzēdami iebildumus no citām personām,

iedomājas, ka minētās baltkrievu valodas ieviešanai jau ir dota vispārēja piekrišana.

„Северная Пчела“ 1841. g. 183. № 731. lpp. atrodam viena no lielākiem baltkrievu pretiniekiem F. Bulgarina interesantu atsaukumi par baltkrievu valodu: „Šo valodu, kuŗu es apzīmēju par baltkrievu, poļu vēsturnieki un filologi apzīmē par krievu, stādot „b“ pēc „c“, lai atšķirtu no krievu (lai apzīmētu krievu valodu, poļi visbiežāk lieto „российский“ jeb „московский“, raksta autora piezīme). Tā ir tā baltkrievu valoda, kuŗā tika rakstīti diplomatiski akti Lietuvā.“

Mēs atrodam arī apgalvojumu, ka pastāv baltkrievi un viņu valoda, arī pie poļu autoriem, sākot ar XVIII. gadu simteni līdz mūsu dienām.

A. Ripinskis 1840. g. Parīzē izlaida grāmatu „Biatorus“, kuŗā kaut arī ļoti tendenciozi, bet diezgan sīki apgaismo jautājumu attiecībā uz baltkrievu valodu un pieved veselu rindu tautas dziesmu, rotaļu, deju un jaunākās dzejas piemērus.

Tai pašā laikā tika izdots apcerējums: „J. gn. Chr. Rzut oka na poezje ludu Bieloruskiego“ (Rubon V Wilno 1842. g.). „Te tiek pievestas arī tautas gara mantas.

Neatstāja baltkrievus bez ievēribas citi slavu un vācu zinātnieki: jau 1826., bet pēc tam 1842. g. raksta par baltkrieviem pazīstamais čehu zinātnieks un sabiedriskais darbinieks Pauls Šafariks savā grāmatā: „Slowansky Narodopis“ Pragā, 1842. g. Šai grāmatā viņš noteic baltkrievu etnografiskās robežas un uzskaita 15 baltkrievu valodas īpatnības.

Tādā kārtā vēl pagājušā gadu simteņa pirmā pusē strīdiem par baltkrievu tautas un valodas pastāvēšanu vajadzēja būt zinātnē noskaidrotiem baltkrieviem par labu.

Tā tas ari notika.

Un vēl līdz šim laikam mums nav zinams neviens nopietns zinātnieks, kuŗš būtu noliedzis baltkrievu tautas pastāvēšanu un to, ka šai tautai ir sava baltkrievu valoda. Pētnieki nenoliedz baltkrievu tautu, bet vāc par viņu materialus, iepazīstas ar viņas valodu.

Kādu iēmeslu dēļ baltkrievi un viņu valoda tika
vajāti vecā Krievijā

Ir cilvēku savstarpēju attiecību sfera, kuŗas dēļ bija vajadzīgs stripot baltkrievis iz pasaules tautu saraksta, un minētā sfera ir politika.

Krievu un poļu šovinistu interesēs, kuŗi pretendēja un vēl līdz šim pretendē uz Baltkrievijas teritorijas pievienošanu sev, bija nepieciešami pierādīt, ka nav nekādu baltkrievu Baltkrievijā, bet ka tur ir tikai poļi un krievi.

Grūti bija noliegt baltkrievis, kad baltkrievu valoda tika lietota valsts un pašvaldību iestādēs — un poļi bija pirmie, kuŗi uzlika spaidus baltkrievu garīgās dzīves attīstībai un pēc 1696. gada aizliedza lietot baltkrievu valodu Lielās Baltkrievu-Lietavas kņazistes valsts iestādēs, nostādot viņu līdz ar to kā zemāku valodu, kā valodu, kuŗu lieto tikai zemnieki.

Tautas valoda neaprimstoši ir skanējusi pār visu Baltkrieviju, ir skanējusi gar visām iestādēm un pat viņu sienās, bet aiz barjerām un aiz galdiem čirkstēja sosu spalvas, zīmēdamas svešus poļu vārdus.

Polijas sabrukums 1772.—1793. gadam uz īsu laiku atdeva baltkrieviem viņu nacionālo brīvību.

Ar Katrinas II. rīkojumu Baltkrievijai tika dāvāta autonomija, iecerot par valdnieku (namestņiku) grafu Suvalovu. Tad tika dibināti īpaši Baltkrievu departamenti pie dažādām ministrijām, kā arī Baltkrievu mitropolita katedris un Baltkrievu mācības iecirknis (okrug). Baltkrievu tiesām tika dotas tiesības tiesāt pēc veciem baltkrievu likumiem.

Franču iebrukums un poļu sacelšanās visai ļauni atsaucās uz baltkrievu nacionālo dzīvi un lielā mērā aizkavēja viņas progresu, jo visi aktīvie baltkrievu spēki tika ievilkti kaimiņu karā un gāja baltkrievu tautai pazušānā. Bet neskatoties uz visiem minētiem nelabvēlīgiem apstākļiem, baltkrievu nacionālā pašapziņa jau bija tik tālu nobriedusi, ka izsauca krievu valdošās sferās bailes no baltkrievu separatisma, un 1850. g. uz Nikolaja I. rīkojumu visā Baltkrievijā tika aizliegts lietot baltkrievu valodu skolās, tiesas iestādēs un presē. Ar to vēl nepietika: vārds „baltkrievs“ un „Baltkrievija“ tiek izskausts no oficiālās lietošanas, kā arī no krievu literatūras, un viņa vietā tika visur lietots apzīmējums „Rietumkrievijas tauta“ un „Ziemeļrietumu apgabals“.

Nikolajs I. lietoja noteiktākus un nežēlīgākus līdzekļus, kā pirmie baltkrievu apspiedēji — poļi, bet arī viņš nesasniedza un arī nevarēja sasniegt savu mērķi: baltkrievu tauta turpināja runāt baltkrievu valodu, jo citu viņa neprata; baltkrievu inteliģence, kurai nebija tiesību iespiest savus rakstus baltkrievu valodā bijušās Krievijas tipografijās, izplatīja tās rakstītā veidā vai lika viņas iespiest ārzemēs.

Visi pārpoļošanas un pārkrievošanas centieni ir palikuši bez rezultātiem, bet saprotams nepalika arī bez sava iespaيدا uz baltkrievu psihi un atstāja viņā savas pēdas, ieaudzējot viņos lielu cienību pret maz saprotamām valodām, poļu un krievu, zem kurām viņi saprata „panus

un priekšniekus“ un kaunējās no savas „vienkāršās“ valodas, kuŗa viņiem ir parasta un no kuŗas kratas nost „pani“ un par kuŗu smejas „priekšniecība“.

Tā kā nebija plaši izplatītas iespīestas literatūras baltkrievu valodā, tad uz zemniekiem darīja iespīadu, ka viņi kaunējās no savas mātes valodas, kuŗā pat laikrakstus neraksta un nemāca ne skolā, ne baznīcā.

Pirmā baltkrievu avīze, kuŗa iznāca 1905. gadā, sacēla tautā lielu sajūsmu, un zemnieku masas atmodās no gadu simteņu hipnoza.

Sākot ar šo momentu pēdējos 20 gados baltkrievu tautas atdzimšana iet lieliem soļiem uz priekšu kā kultūras, tā arī politikas ziņā. Pēdējo gadu un pat pēdējo dienu notikumi (Polijas Seima vēlēšanas) — it spīgti to pierāda.

Te nav vietas baltkrievu nacionalās atdzimšanas vēstūres aprakstam, atstāsim to nākamībai un pāriesim uz baltkrievu aplūkošanu Latvijā.

Vai ir baltkrievi Latvijā?

Šo jautājumu palīdz iztīrzāt Krievijas 1897. g. statistika, Prūsijas zinātne un Latvijas 1920. g. statistika.

Un visas viņas atbild piekrītoši: Krievu zinību vīri, izvedot vairākas zinātniskas ekspedīcijas, sīki noteica pat apvidus un ciematus, kuŗus apdzīvo baltkrievi latviešu vidū.

Ļoti vērtīgi šīnī ziņā ir prof. E. Karska norādījumi, kuŗš 1903. g. personīgi pārlīecinājas par baltkrievu apdzīvotā apgabala robežām, uz vietām iepazinās ar dažādām baltkrievu valodas īpatnībām, ar tautas stāvokli un pa daļai savāca un pārlūkoja kā jaunos, tā vecos baltkrievu folklorā materialus un atrada, ka visvairāk ziemeļos gulošais punkts,

kuņu sasniedz baltkrievi, ir Korsovas stacija Ludzas apriņķī. No šejienes uz dienvidiem dzīvo cits starp citu ir baltkrievi, ir latvieši vienā pagastā lielākā, otrā mazākā procentā: Michalovas, Nerzas, Janovales, Posines, Landskoronas, Istras, Rūndanu un Pildas pag. Ludzas apriņķī; Vairavas un Kovnatas pag. Rēzeknes apriņķī; Pustinas, Pridruiskas, Izabelinas, Dagdas, Uzvaldes, Kraslavas un Maļinovas pag. Daugavpils apriņķī un Ilukstes apriņķī dienvid-austrumu pagastos.

Vispārējais baltkrievu skaits Latvijā, saskaņā ar Latvijas statistiku 1920. g., ir ap 70.000 cilvēku, t. i. 4% no visiem iedzīvotājiem. Ticību ziņā viņi sadalās gandrīz uz pusi. Puse no viņiem ir katoļi un otra pusepareizticīgi.

Dažos no uzskaitītiem pagastiem baltkrievu nacionālai mazākuma tautībai ir arī piemaisīti vecticībnieki-lielkrievi, bet viņi dzīvo īpašās sādžās, dažreiz arī īpašās sabiedrībās un ar kaimiņiem ne tikai neasimilējas, bet pat nesatiekas. Visvairāk viņu dzīvo Rēzeknes tuvumā, bet diezgan ievērojams skaits arī Daugavpils apriņķa pagastos. Vecticībnieku Latvijā ir ap 80.000 cilvēku, jeb 4, 6% no visiem Latvijas iedzīvotājiem.

Lielkrievi-pareizticīgie dzīvo neievērojamā skaitā Daugavpils, Rēzeknes un Ludzas pilsētās, bet visvairāk viņu apdzīvo Ludzas apriņķa ziemeļu daļu, kā arī dzīvo ziemeļos no st. Korsovas un Michalovas pag. Vispāri lielkrievu-pareizticīgo Latvijā nav vairāk par 30.000 cilvēku jeb 2% no iedzīvotāju skaita.

Kādēļ lielkrievi un poļi ir nemierā ar baltkrieviem

Līdz baltkrievu nacionalā darba sākšanai Latvijā lielkrievi zem vispārēja nosaukuma „krievi“ apvienoja un padeva savas kulturas un politikas iespaidam sekošas grupas:

lielkrievi-pareizticīgie	30.000	cilvēku
„ vecticībnieki	80.000	„
baltkrievi-pareizticīgie	40.000	„
	<hr/>	
	150.000	cilvēku

Otra baltkrievu puse, pāri par 30.000 personu, bija padoti poļu iespaidam.

Līdz ar baltkrievu nacionālo organizāciju nodibināšanos Latvijā, pareizticīgie un katoļticīgie baltkrievi centās turpu un tādā kārtā vājināja poļu un lielkrievu nacionālo mazākuma rindas. Līdz ar baltkrievu skolu un kursu atvēršanu arī vairojās piesliešanās tuvām nacionālām organizācijām. Sakarā ar to dažām poļu un krievu skolām, kuŗas tika apmeklētas aiz savu skolu trūkuma no baltkrievu bērniem, vajadzēja tikt pārdēvētām par baltkrievu skolām.

Neliela pareizticīgo lielkrievu grupa, kuŗas iespaids atbalstījās zemē uz bijušās Krievijas valdību un sakarā ar to radušos tradīciju, vienmēr vēl pretendē izplatīt savu iespaidu zemē ne tikai uz lielkrievu nacionālo grupu, bet arī uz citām mazākām tautībām (baltkrievu, lielkrievu-vecticībnieku, poļu un pat ebreju). Tādēļ viņai bija ļoti nepatīkama baltkrievu nacionālā apvienība Latvijā, un tā tūlīt (izņemot savu vairāk demokrātiski audzināto daļu) nostājās opozīcijā.

Šo grupu ļoti uztrauc baltkrievu skolu dibināšana, tā kā te viņi redz it kā savu neatņemamo tiesību pārkāpšanu, tādēļ arī nav jābrīnas, ka baltkrievu skola, kā katrs jauns pasākums, vēl nav paspējusi pietiekoši nostiprināties. Minētā grupa ir uzsākusi nežēlīgu cīņu, pūlēdamās

ar aģitaciju uz vietām sacelt tumšos un neizglītotos baltkrievis pret savu nacionalo skolu un tādā kārtā kavēt viņas attīstību un nostiprināšanos.

Ciņā ar baltkrievis skolu minētā grupa izlieto visus līdzekļus, lai sasniegtu baltkrievis nacionalās kustības un viņas priekšstāvju diskreditēšanu.

No šejienes iziet tie protokoli un paraksti uz vietām, no šejienes arī kūdīšana krievu un poļu laikrakstos, no šejienes arī tas psiholoģiski neiespējama fakts, kā poļu-lielkrievis kopējs kara gājiens pret baltkrievis.

Gala vārds

Neskatoties uz visiem šķēršļiem, baltkrievis nacionalā atdzimšana Latvijā ir bijusi sekmīga savas darbības pirmā gadā: baltkrievis pamatskolu jau 52, vidusskolu — 2, skolotāju viengadīgo kursu — 1, lauksaimniecības skolu — 1.

Tālākam darbam nav jābūt skolu tīkla paplašināšana, bet nacionalās izjūtas padziļināšana jaunradītās skolās un viņu pielīdzināšana Latvijas augstam kultūras limenim.

Bez šaubām, katrai nacionalai kustībai, tāpat arī baltkrievis, ienaidnieki centīsies visādi uzbrukt, bet Latvijas sabiedrībai un valdībai vajaga zināt šo uzbrukumu īstos cēloņus un atbildēt uz viņiem, pabalstot jauno baltkrievis nacionalo kultūras darbu. Lai iepazītos ar baltkrievis, kuņi ir ne tikai viena no Latvijas mazākuma tautībām, bet arī viena no Latvi-

jas tautas vistuvākām kaimiņienēm, būtu visai vēlami jau tagad ievest Latvijas Augstskolā baltkrievu zinību katedri.

Tai pašā nolūkā autors domā izdot dažus rakstus par baltkrievu jautājumu Latvijā un tai skaitā pirmā kārtā arī tuvāki apgaismot baltkrievu skolas stāvokli.
